

اینترنت؛ فرصت یا تهدید

چالش‌های اینترنت برای کودکان و نوجوانان

میترا پشوتنی‌زاده^۱

مقدمه

مدت زمان زیادی از ظهور اینترنت نمی‌گذرد ولی چنان این پدیده به تمامی جنبه‌های زندگی بشریت رسوخ کرده است که گریز از آن غیرممکن و حتی غیر منطقی است. غیر منطقی از آن جهت که اینترنت بسیاری از جنبه‌های زندگی ما را تسهیل و تسریع کرده است. اینک شمار کاربران اینترنت در سراسر جهان بیش از ۵۰۰ میلیون نفر است و این رقم با توجه به مزایای بی‌شمار این پدیده الکترونیک به سرعت در حال افزایش است. امکانات وسیع ارتباطی، دنیای داده و اطلاعات، صرفه جویی در زمان، کاهش تأثیر بعد مکان، سرعت در انجام کارها و... تنها موارد اندکی از دنیای خدماتی است که اینترنت برای ما انجام می‌دهد. اما این تنها یک جنبه از اینترنت بوده و اینترنت دارای مشکلات و تهدیدات متعددی نیز هست. دزدی‌های اینترنتی، دسترسی به اطلاعات شخصی، هرزه نگاری، ترویج خشونت، کم‌رنگ شدن زبان و فرهنگ‌های محلی و ملی،... نمونه‌ای از این موارد هستند که منجر به بروز بدبینی‌هایی نسبت به اینترنت گشته است.

یکی از گروه‌هایی که به شدت با این رسانه جدید درگیر هستند کودکان و نوجوانان‌اند. این گروه به خاطر ویژگی‌های خاص جسمی و روحی خود و تجربه تغییرات شناختی، اخلاقی و اجتماعی در این دوره سنی، در عین حال که استفاده فراوانی از این فناوری جدید می‌برند، در معرض آسیب‌های جدی ناشی از آن هم قرار دارند. در این میان وظیفه والدین، معلمان، مسئولان تربیتی و مدیران و طراحان وب سایت‌ها نسبت به گذشته بسیار پیچیده‌تر شده و دشوارتر گردیده است. والدین در گذشته نگران ارتباط فرزندان‌شان با افراد غریبه و نامطلوب بودند ولی اکنون باید در هنگام استفاده فرزندان‌شان از اینترنت بیش از پیش نگران باشند.

شایان ذکر است که اینترنت فی‌الذمه آسیب‌پذیر و مضر نیست و نگرانی در مورد استفاده کودکان و نوجوانان از اینترنت بیشتر ناشی از خصوصیات این گروه سنی است که به دلیل تغییرات و حساسیت‌های زیاد، نیازمند مراقبت‌ها و آگاهی‌های ویژه‌ای است. بنابراین در این نوشته پژوهشگر تلاش خواهد کرد تا پس از بررسی دلایل استفاده کودکان و نوجوانان از اینترنت، به معرفی برخی خطرات و مشکلات احتمالی و راه کارهای جلوگیری از بروز آن‌ها بپردازد.

دلایل استفاده کودکان و نوجوانان از اینترنت

اولین نکته‌ای که باید در هنگام بررسی استفاده از اینترنت به آن توجه کرد وابستگی این شبکه جهانی به رسانه رایانه است. رایانه یکی از فناوری‌هایی است که به خاطر جذابیت‌ها و قابلیت‌های خاص خود بیش از پیش از انواع دیگر فناوری‌ها همچون تلویزیون، رادیو، تلفن و... مورد استقبال قرار گرفته است. بنابراین در بررسی دلایل استفاده کودکان و نوجوانان از اینترنت باید ماهیت رسانه رایانه را نیز مد نظر قرار داد. موارد دیگری که باید در این مقوله مورد توجه قرار گیرند عبارتند از قابلیت‌های اینترنت، ویژگی‌های کودکان و نوجوانان و شرایط زندگی در عصر حاضر است. بنابراین در این قسمت به طور خلاصه در ۴ قسمت این مباحث مورد بررسی قرار گرفته و در نهایت یک جمع بندی کلی ارائه خواهد شد.

- رسانه رایانه

من مارشال مک لان^۲ رسانه‌ها را به دو دسته تقسیم کرده است: رسانه گرم و سرد. رسانه گرم رسانه‌ای است که از اطلاعات کاملاً پر است و فرد در موقع استفاده از آن کاملاً منفعل عمل می‌کند و لازم نیست که به طور فعال در آن درگیر شود. فیلم، رادیو و کتاب مثال‌هایی از رسانه گرم هستند. زیرا در آن‌ها تصویر دیده می‌شود، صدا شنیده می‌شود و کلمات خوانده می‌شوند اما فرد در تجربه‌ای که از استفاده از آن‌ها کسب می‌کند تجربه فعالی ندارد. در رسانه سرد بر خلاف رسانه گرم فرد مجبور است در فرایند انتقال تجربه درگیر شود. روزنامه و تلویزیون تا اندازه‌ای گرایش دارند که در دسته رسانه‌های سرد جای بگیرند زیرا در روزنامه مانند کتاب چیزی خوانده می‌شود ولی این خواندن از ابتدا تا انتها صورت نمی‌گیرد و به صورت انتخابی است. همانطور که در تعریف رسانه سرد بیان شد، این نوع رسانه‌ها تجربه سرگرم کننده مهمی را ایجاد می‌کنند. رایانه و فعالیت‌های وابسته به آن در طبقه رسانه‌های کاملاً سرد جای می‌گیرد زیرا افراد را به شدت در موقع استفاده درگیر می‌سازند و همچنین حالت انتخابی دارند به همین خاطر رایانه و اینترنت طبیعتاً رسانه سرگرم کننده و مهیج می‌باشند و افراد زیادی را به خود جذب می‌کنند. دومین ویژگی رایانه و اینترنت، احساس کنترلی است که این رسانه برای فرد ایجاد می‌کند. فرد وقتی که از رایانه و اینترنت استفاده می‌کند احساس کنترل عجیبی در فعالیت‌هایش تجربه می‌کند. فرد می‌تواند به رایانه‌اش فرمان دهد به همان شیوه‌ای که تمایل دارد ظاهر شود و اطلاعات را به همان شیوه‌ای که او را خشنود می‌سازد سازمان دهد و این مهم است که رایانه تابع بی‌چون و چرای فرد است و از او اطلاعات می‌کند (سعیدی و شکیبا، ۱۳۸۴: ۲۲).

- قابلیت‌های اینترنت

۱. دسترسی به اطلاعات: اینترنت برای ما این امکان را فراهم می‌کند که هر نوع اطلاعاتی (اعم از متن، صوت، عکس، فیلم و منابع چند رسانه‌ای) را که به آن علاقمند یا نیازمندیم را بیابیم و البته این دسترسی به اطلاعات در اکثر موارد بدون هیچ قید و شرطی و با صرف کمترین هزینه و زمان می‌سر بوده و این یک مزیت بزرگ برای اینترنت محسوب می‌شود.
۲. ارتباطات گسترده: با استفاده از اینترنت می‌توان ارتباطات گسترده‌ای را با هر کسی در هر جای دنیا با هر فرهنگ و سن و زبان و... برقرار کرد. می‌توان در این ارتباطات از پست الکترونیکی، گفتگوی متنی یا صوتی، تله کنفرانس و... استفاده کرد.
۳. تبادل اطلاعات: به علت قابلیت‌های بی‌شمار اینترنت در زمینه ارتباطات، افراد قادر خواهند بود تا تصاویر، فیلم، فایل‌های داده و یا هر نوع از اطلاعات دیگری را بدون هیچ محدودیتی و در اسرع وقت برای یکدیگر ارسال دارند.
۴. صرفه جویی در زمان و هزینه: امروزه بسیاری از شرکت‌های تجاری و مؤسسات خدماتی و دولتی از حالت قدیم و سنتی خود خارج شده و به صورت الکترونیکی درآمده‌اند و این مسئله برای افرادی که مشغله زیادی دارند، توان با امکان رفتن به محل مورد نظر را ندارند و یا در شهرهای پرجمعیت و شلوغ زندگی می‌کنند، امری حیاتی تلقی می‌گردد و باعث صرفه جویی در زمان و هزینه آن‌ها می‌شود.

- ویژگی‌های کودکان و نوجوانان

۱. نوجوانان زودرنج، حساس و تشخیص طلب هستند و مایلند به رسمیت شناخته شوند (قرزل ایاغ، ۱۳۸۶: ۱۴). به همین دلیل در هزاره سوم برای آنکه بتوانند ابراز شخصیت کنند اغلب تلاش می‌کنند تا دانش و توانایی خود را در زمینه رایانه و اینترنت افزایش دهند. نوجوانان با ایجاد صفحات وب و وبلاگ‌های شخصی، ارسال تصاویر برای دوستانشان، کشف مطالب جدید و غیره در واقع به احساس خوبی نسبت به خود دست می‌یابند و به همین دلیل دوست دارند که هر چه بیشتر در مورد رایانه و اینترنت اطلاعات کسب کنند و بیاموزند. آن‌ها نیاز دارند که با رایانه درگیر باشند و احساس تسلط و کنترل بر آن را تجربه کنند.
۲. کودکان و نوجوانان ذاتاً کنجکاوند به خصوص در سنین ۶-۱۲ سالگی که این کنجکاوی‌ها جهت دار شده و از مرحله چپستی به مرحله چگونگی و چرایی وارد می‌شود (شکوهی، ۱۳۶۳: ۱۵۵). در نتیجه آن‌ها دائماً پرسش می‌کنند و به دنبال پاسخ پرسش‌های خود هستند. یکی از منابعی که به راحتی و بدون هیچ محدودیتی اطلاعات مورد نیاز را در اختیار کودکان و نوجوانان قرار می‌دهد، اینترنت است. پس طبیعی خواهد بود که آن‌ها برای رفع کنجکاوی‌های خود به این شاهراه اطلاعاتی روی آورند.

۳. نوجوانان به آنچه بزرگسالان می‌گویند و می‌کنند اعتراض دارند و می‌خواهند بندهای وابستگی به آن‌ها را بگسلند (قرزل ایاغ، ۱۳۸۶: ۱۴). به علاوه جستجوی نوجوانان برای کشف هویت، روابط صمیمانه و وابستگی به گروه، با نیاز آن‌ها به جدایی و استقلال از والدینشان همراه است. آنان می‌خواهند مستقل باشند و خودشان کارهای‌شان را انجام دهند و این خود یک فرایند مهیج و محرک است. اینترنت فضایی مهیج برای ارضای این نیازهای پیشرو می‌باشند. به ویژه هنگامی که والدینشان چیزی

درباره اینترنت نمی‌دانند. نوجوانان می‌توانند ملاقات با افراد جدید، انجام اعمال مهیج، کشف جهان، و ماندن در خانه را در یک زمان بر روی اینترنت انجام دهند (سعیدی و شکیب، ۱۳۸۴: ۳۹ و ۴۰).

۴. در دوره نوجوانی افراد شدیداً به روابط صمیمانه و عاشقانه به ویژه با جنس مخالف علاقه دارند. آن‌ها به دنبال یک رفیق و همراه و همچنین گروه‌های جدیدی هستند که بتوان نیاز به داشتن روابط صمیمانه و نیاز به تعلق داشتن را ارضا نمایند. اینترنت این امکان را به آن‌ها می‌دهد تا با عضویت در گروه‌های بحث و انجمن‌های اینترنتی و شبکه‌های اجتماعی، با افراد جدیدی آشنا و دوست شوند و از وابستگی خود به والدین بکاهند.

۵. دوره نوجوانی را دوران طوفان و فشار می‌نامند. سال‌های نوجوانی در تمامی جوامع، به خصوص جوامع صنعتی و امروزی می‌تواند دوره‌ای سخت و ناکام‌کننده از زندگی باشد. فشار مدرسه، خانه، دوستان و به طور کلی محیط بیرونی از یک طرف و فشار ناشی از نیازهای فیزیولوژیک و روان‌شناختی از طرف دیگر بر دوش نوجوانان سنگینی می‌کند. در دنیای اینترنت هر فردی می‌تواند با استفاده از یک نام مستعار، ناکامی و هیجانات منفی خویش را بیرون ریخته و خود را تخلیه نماید (سعیدی و شکیب، ۱۳۸۴: ۴۰).

– شرایط زندگی در عصر حاضر

استفاده از اینترنت به طور وسیعی در جوامع گسترش پیدا کرده و با تمامی جنبه‌های زندگی از جمله مدرسه، محل کار، خدمات بانکی، تجارت و حتی پرداخت مالیات تلفیق شده است. امروزه افراد جامعه به دلیل شلوغی شهرها، مشغله کاری، مسافت‌های طولانی و کمبود وقت، صرفه جویی در هزینه‌ها و زمان، ناتوانی یا عدم امکان خارج شدن از منزل یا محیط کار، بسیاری از فعالیت‌های خود را از طریق اینترنت انجام می‌دهند.

یکی از ارگان‌هایی که کودکان و نوجوانان بیش از بقیه سازمان‌ها با آن درگیرند مؤسسات آموزشی و مدارس هستند. این مؤسسات نیز از فرایند استفاده از قابلیت‌های اینترنت غافل نبوده‌اند و برای یادگیری آموزگاران و دانش‌آموزان خود از آن بهره می‌برند. در این عصر، معلمان این امکان را یافته‌اند تا دانش‌آموزان را از طریق اینترنت راهنمایی کنند و با دیگر آموزگاران همکاری کنند. اینترنت باب جدیدی را برای ورود مسائل و موضوعات قابل اعتماد به درون کلاس‌های درس گشوده است، مسائلی که می‌تواند مبنای تحقیقات هدفمند و پروژه‌های گسترده قرار گیرد. ماهیت عمومی اینترنت به دانش‌آموزان امکان اشتراک آموخته‌های‌شان را با دیگر افراد در خارج از کلاس‌های درس می‌دهد. به علاوه متون درسی در مقایسه با منابع موجود در اینترنت، اطلاعات بیشتری را در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌دهد. منابع مستند و دقیق اینترنتی، اسناد، نوشته‌ها و آثار هنری موجود بر روی اینترنت مشابه منابعی است که دانشمندان، پژوهشگران و تاریخ‌دانان واقعی مورد استفاده قرار می‌دهند. همچنین تجهیزات اینترنتی به دانش‌آموزان امکان می‌دهد تا با منابع و ابزار غیرقابل دسترسی در مدارس خود کار کنند. به عنوان مثال، آن‌ها می‌توانند با کمک ابزار روی خطی ۲ و آزمایشگاه‌های مجازی به آزمایش بپردازند (کری و ایساکسون، ۱۳۸۴: ۱۱۷ و ۱۱۸).

بنابراین دانش‌آموزان این دوره در صورتی که خود و خانواده‌های‌شان نیز امکان یا تمایلی به استفاده از اینترنت نیز نداشته باشند حداقل در محیط‌های آموزشی ناچار خواهند بود با آن آشنا شوند و از آن استفاده کنند.

– جمع بندی

کودکی و نوجوانی با ورود به حوزه آموزش رسمی شروع می‌شود. شخصیت اجتماعی آنان به مرور شکل می‌گیرد. استعدادهايش را بروز می‌دهد و کنجکاوی‌هایش هدفمند می‌شود. به مرور رشد جسمی او سریع‌تر می‌شود و عواطف تند او متوجه جنس مخالف می‌گردد. گاه تنوع طلب است و گاه شهرت طلب و گاه درون نگر و گوشه گیر. همه این‌ها ناشی از ناپایداری شخصیت اوست و همین مسئله سبب نگرانی و وحشت بزرگسالان اعم از مربی، والدین و حتی خود او می‌شود (قرزل ایاغ، ۱۳۸۶: ۱۴ و ۱۷). با توجه به خصوصیات این رده سنی می‌توان گفت که یکی از فناوری‌هایی که به خوبی توانسته است به دلیل ویژگی‌ها و قابلیت‌هایش و شرایط زندگی در عصر حاضر، جای خود را در بین کودکان و نوجوانان باز کند، اینترنت است. بنابراین بهتر است که والدین و مربیان از این امر گریز ناپذیر (استفاده کودکان و نوجوانان از اینترنت) نهراسند و از آگاهی لازم در مورد محیط اینترنت و خطرات آن برخوردار باشند تا بتوانند بهترین برخورد را در هر شرایطی داشته باشند.

آسیب‌شناسی اینترنت

همانطور که گفته شد اینترنت هم می‌تواند دارای فرصت‌ها و منافع زیادی باشد و هم استفاده از آن همراه با خطرات متعددی است. به همین دلیل باید از خطرات آن و نحوه برخورد با آن‌ها آگاهی لازم را داشت. در این بخش تلاش خواهد شد تا خطرات اینترنتی برای کودکان و نوجوانان و والدین به صورت کلی و جزئی (در خدمات اینترنتی) معرفی شده و نحوه مقابله با آن‌ها نیز به همراه پیشنهادهای ارائه گردد.

– معرفی خطرات اینترنتی به صورت کلی

۱. خشونت فیزیکی: نوجوانان اکثراً برای جلب اعتماد دیگران در محیط‌های اینترنتی، آدرس و نام و مشخصات شخصی

خود را می‌دهند تا بتوانند در آینده مستقیماً با آنان ملاقات کنند و این می‌تواند برای آنان و حتی خانواده‌های آنان خطرات جانی و جنسی به همراه داشته باشد.

۲. ویروس‌ها و هکرها: ممکن است کودکان و نوجوانان فایلی را دانلود کنند که حاوی یک ویروس باشد. این مسئله می‌تواند یا به رایانه، آسیبی وارد کند و یا اینکه یک هکر بتواند به اطلاعات شخصی روی کامپیوتر شما دست پیدا کند (مجید، ۲۰۰۳).

۳. هرزه نگاری: هرزه نگاره به خصوص برای کودکان و نوجوانان یک مسئله جهانی است. افراد جامعه به خصوص کودکان و نوجوانان در معرض خطر از سوی افرادی هستند که دست به تولید، نمایش و ارائه، توزیع و مصرف هرزه نگاری می‌زنند. هرزه نگاری می‌تواند انواع مختلفی داشته باشد. از جمله هرزه نگاری بصری، سمعی و کتبی که در قالب‌های مختلف عکس، فیلم، نقاشی، طراحی، صوت، کاریکاتور یا متون نوشتاری مثل نامه و داستان می‌تواند ارائه گردد.

۴. استثمار جنسی: کودکان و نوجوانان گاهی اوقات نسبت به مسائل جنسی و موضوعات بی‌پرده جنسی علاقه و کنجکاوی نشان می‌دهند. آن‌ها ممکن است از محدوده تحت کنترل والدین خارج شوند و به دنبال ارتباطات خارج از خانواده باشند. استثمارگران جنسی از این ویژگی‌ها و نیاز کودکان و نوجوانان برای رسیدن به اهداف شوم خود سوءاستفاده می‌کنند. آنان اغلب زمان، پول و انرژی زیادی را در این راه صرف می‌کنند. بعضی از آنان به تدریج قربانی‌های خود را با اظهار علاقه، توجه، مهربانی و حتی دادن هدیه فریب می‌دهند. آنان به درد دل‌های کودکان و نوجوانان گوش می‌دهند و با آن‌ها اظهار همدردی می‌کنند (سعیدی و شکیب، ۱۳۸۴: ۱۱۴، ۱۱۵، ۱۳۴ و ۱۳۵).

۵. تبلیغات اینترنتی: این تبلیغات که در انواع وب سایت‌ها و وب لاگ‌ها دیده می‌شوند ممکن است توسط برخی افراد نادرست به منظور انجام دزدی‌های اینترنتی طراحی شده باشند و در غیر این صورت ممکن است که باعث شوند که کودکان و نوجوانان بدون کسب اجازه از والدینشان اقدام به خرید هر کالایی کنند. علاوه بر این‌ها تبلیغات در سایت‌ها آموزشی یکی از موانع مهم است که می‌تواند یادگیری را مختل کند.

– معرفی خطرات اینترنتی در خدمات اینترنتی

خدمات اینترنتی بسیار گسترده و متنوع بوده و هر روزه نیز بر این خدمات افزوده می‌شود. در این بخش برخی از رایج‌ترین و مشهورترین خدمات اینترنتی به همراه خطراتی که ممکن است در آن‌ها برای کودکان و نوجوانان وجود داشته باشد معرفی می‌شوند.

۱. وب: وب سایت‌ها غالباً دربرگیرنده تصاویر متنوع و رنگی، صدا، پویانمایی و متن هستند که هر کدام ممکن است به وب سایت‌های بسیاری پیوند داشته باشند. سایت‌های علمی و خوب معمولاً توسط سازمان‌های غیر انتفاعی و آموزشی اداره می‌شوند. برخی دیگر متعلق به شرکت‌ها، تهیه کنندگان سایت‌ها، ناشران و فروشندگان محصولات هستند و

علاوه بر آن‌ها هزاران وب سایت و وب لاگ شخصی برای بیان یک نظریه یا دیدگاه‌های فردی وجود دارند. وب سایت‌ها از دو جنبه خطرناکند. یکی از نظر وجود مطالب جنسی، مضر، خشونت آمیز و یا هر نوع اطلاعات نامناسب دیگر و دوم اینکه برخی وب سایت‌ها از کاربران‌شان تقاضای ورود اطلاعات شخصی را دارند. فرزندان نباید بدون اطلاع والدین خود اقدام به چنین کاری کنند و والدین نباید بدون مطالعه خط مشی وب سایت، این اجازه را به فرزندان‌شان بدهند.

*اگر فرزند شما اقدام به ساخت یک وب سایت یا وب لاگ شخصی کرد، در ابتدا مطمئن شوید که مطالبی را در سایت یا وب لاگ خود نمی‌گذارد که باعث ایجاد مشکل برای او در مدرسه یا خارج از منزل شود یا دیگران مطالب نامناسب برای وب سایت یا وب لاگ او نمی‌فرستند. دوم اینکه اطلاعات شخصی‌اش را ارائه نمی‌دهد و به حق مؤلف نیز پایبند است. به والدین پیشنهاد می‌شود که از URL و آدرس وب سایت یا وب لاگ فرزندان‌شان آگاه باشند و یا اگر مطلع نیستند، می‌توانند در موتورهای جستجو نام فرزند، نام مدرسه یا نام دوستان صمیمی‌اش را جستجو کنید.

۲. پست الکترونیکی: با این امکان می‌توان به هزاران نفر پیغام الکترونیکی فرستاد. در این محیط نیز خطر افرادی که به قصد فریب کودکان و نوجوانان با آن‌ها ارتباط برقرار می‌کنند و یا افرادی که برای آنان مطالب نامناسب می‌فرستند وجود دارد. گروهی از پست‌های دریافت شده در گروه Spam قرار دارند. این پست‌ها معمولاً برای پیشنهاد خرید محصولات جدید یا بازدید از وب سایتی یا انجام عملی خاص فرستاده می‌شوند. کسانی که آن‌ها را می‌فرستند معمولاً توجهی به رده سنی دریافت کنندگان ندارند. اگر شما به آن‌ها پاسخ دهید احتمالاً مطالب بیشتری برای شما ارسال می‌شود. البته نرم افزارهایی است که می‌تواند به شما در محدود کردن و دریافت نکردن Spamها کمک کند ولی از آنجایی که فرستندگان آن‌ها معمولاً هویت یکسانی ندارند و هویت خود را به حالت مخفی و پنهان نگه می‌دارند این نرم افزارها کمک زیادی به ما نخواهند کرد. بهتر آن است که به فرزندان‌تان بگویید که پست افراد غریبه را باز نکنند و یا اگر که باز کردند هیچ پیوندی را انتخاب نکنند و به آن پست، پاسخ ندهند.

۳. اتاق‌های گفتگوی همزمان^۶: گفتگوی همزمان یکی از پرطرفدارترین فعالیت‌های اینترنتی توسط نوجوانان است. در این اتاق‌های گفتگو امکان بحث در مورد موضوعی خاص و همزمان با دیگران وجود دارد. ولی این خدمت اینترنتی، محیطی را فراهم آورده است که اکثر نوجوانان را به اشتباه می‌اندازد. به دلیل حساس بودن این سن، آن‌ها ممکن است به سرعت با کسانی که تمایل خود را به گوش دادن مشکلات و درد دل آنان نشان می‌دهند، شروع به گفتگو کنند و این می‌تواند برای آن‌ها خطرناک باشد زیرا آنان فراموش می‌کنند که در اتاق‌های گفتگو هر کسی می‌تواند اطلاعات آن‌ها را مشاهده کند.

والدین نباید اجازه دهند که فرزندان‌شان در اتاق‌های گفتگوی نامناسب شرکت کنند و تنها اجازه استفاده از اتاق‌های گفتگوی شرکت‌ها و سازمان‌های مشهور و قابل اطمینان را به آن‌ها بدهند. از آنجایی که افرادی که پست‌های الکترونیکی Spam را ارسال می‌کنند در بسیاری از مواقع، آدرس‌های الکترونیکی را از اتاق‌های گفتگو جمع‌آوری می‌کنند، باید به کودکان و نوجوانان آموزش داد که از اسم حقیقی خود که مربوط به آدرس پست الکترونیکی ایشان است استفاده نکنند. همچنین باید به کودکان و نوجوانان یادآور شد که افرادی که راه کارهای ساده برای مشکلات بزرگ ارائه می‌دهند یا پیشنهادهای دارند که بیش از آن خوب هستند که قابل باور و درست باشند، نباید اعتماد کرد. والدین می‌توانند از نرم افزارهایی برای جلوگیری از انتشار اطلاعات شخصی مهم در زمان گفتگوی همزمان فرزندان‌شان استفاده کنند (مؤسسه آموزشی اینترنت^۷، ۲۰۰۳).

۴. پیام فوری^۸: این خدمت در واقع ترکیبی از قابلیت‌های اتاق‌های گفتگوی همزمان و پست الکترونیکی است. در واقع گفتگوی همزمانی است که در اتاق‌های گفتگو انجام نمی‌شود بلکه با فرد مشخصی صورت می‌گیرد. بنابراین در صورتیکه فرد شناخته شده باشد، خطری کودکان و نوجوانان را تهدید نمی‌کند.

۶. موتورهای جستجو و بانک‌های اطلاعاتی: موتورهای جستجو اقدام به جستجو و ذخیره سازی اطلاعات وب سایت‌ها می‌پردازند و امکان جستجو و بازبازی اطلاعات مختلف را به کاربران می‌دهند. در بانک‌های اطلاعاتی نیز امکان جستجوی اطلاعات وجود دارد با این تفاوت که معمولاً اطلاعات آن توسط یک هویت تجاری یا سایر مؤسسات مانند موزه‌ها، دولت، کتابخانه‌ها و... تهیه شده و اعتبار و کیفیت اطلاعات آن‌ها بیشتر از موتورهای جستجو است. بنابراین در هنگام استفاده کودکان و نوجوانان از این خدمات باید در مورد نوع اطلاعات جستجو شده دقت نظر داشت.

– آموزش حفظ امنیت در اینترنت به فرزندان

یکی از راه‌هایی که می‌توان به کودکان و نوجوانان شیوه حفظ امنیت و حریم شخصی خود در اینترنت را آموخت استفاده از آزمون‌های اینترنتی است. Safe Kids Quiz یک آزمون اینترنتی است که پرسش‌هایی را به ترتیب در صفحاتی با طراحی مناسب برای کودکان مطرح می‌کند و کودکان باید به آن‌ها پاسخ مثبت یا منفی دهند. با انتخاب هر پاسخ، صفحه دیگری باز خواهد شد که یا شما را در مورد پاسخ نادرستان راهنمایی می‌کند و یا پاسخ صحیح شما را کامل‌تر می‌کند. نمونه‌ای از این پرسش‌ها و پاسخ‌ها به شرح زیر است:

سؤال اول: «من روی خط هستم و با یک فرد هم سن خود در اتاق گفتگو آشنا می‌شوم. آیا درست است که به او آدرس یا شماره تلفن خود را بدهم که بیشتر با یکدیگر آشنا شویم؟» بله خیر
هر گزینه‌ای که انتخاب شود علاوه بر بیان درستی یا نادرستی پاسخ، توضیحات زیر را نیز ارائه خواهد کرد و شما را به سمت پرسش بعدی راهنمایی می‌کند.

توضیح: «هیچ‌گاه نام یا آدرس خود را به کسی که روی خط است ندهید. اگر شما می‌خواهید که یک ملاقات با این فرد داشته باشید با والدین خود مشورت کنید تا در صورت تأیید آن‌ها این کار انجام شود.» (آزمون حفظ امنیت کودکان^۹، ۲۰۰۶).

– پیشنهادهای برای کودکان و نوجوانان

- به یاد داشته باشید که هیچ‌گاه اسم، آدرس منزل، نام مدرسه یا شماره تلفن خود را در اتاق‌های گفتگو یا تابلوهای اطلاعاتی ارائه نکنید. همچنین تصویر خود را برای کسی که دارید با او گفتگو می‌کنید نشان ندهید.
- هیچ‌گاه با کسی که سعی می‌کند شما را بترساند یا ناراحت کند صحبت نکنید.
- هیچ‌گاه با کسی بدون اجازه والدینتان ملاقات نکنید.
- اگر چیزی را در اینترنت خواندید که شما را می‌آزارد به والدینتان بگویید (اف. بی. آی، ۲۰۰۶).
- به هر کسی اعتماد نکنید. برخی افراد می‌خواهند به شما چیزی بفروشند یا اطلاعات نادرستی را انتشار دهند.
- هیچ‌گاه شماره کارت اعتباری‌تان را بدون اجازه والدین به کسی ندهید.
- به یاد داشته باشید که اطلاعاتی که افراد از خود در اینترنت ارائه می‌دهند حقیقی نیست. مثلاً یک دختر ۱۵ ساله می‌تواند در واقع یک پیرمرد زشت باشد.

● به هیچ کس رمز عبور خود را ندهید.

● اگر پیام‌های آزاردهنده، خشونت آمیز، هرزه نگاری و... دریافت می‌کنید، به آن‌ها پاسخ ندهید و با والدینتان در میان

بگذارید (انجمن خدمات کتابخانه‌ای برای کودکان^{۱۰}، ۲۰۰۶).

– پیشنهاداتی برای والدین

● گذراندن مدت زمانی با فرزندان در هنگام استفاده از اینترنت کمک خواهد کرد که هر دو طرف درباره اینترنت از یکدیگر بیاموزید.

● به فرزندان مسئولیت پذیری، ارزش‌ها و مسائل مهم اخلاقی را یادآور شوید.

● از فرزندان بخواهید صفحاتی را که استفاده می‌کنند به شما نشان دهند و دلایل علاقه خود به آن صفحات را توصیف کنند. به آن‌ها کمک کنید وب سایت‌هایی را بیابند که می‌تواند در انجام تکالیف، سرگرمی و تمایلاتشان به آن‌ها کمک کند.

● بهتر است که بر نحوه استفاده فرزندان از اینترنت در منزل نظارت داشته باشید یا از آن‌ها بخواهید در کتابخانه از اینترنت استفاده کنند. بهتر است که رایانه در اتاق نشیمن یا محلی باشد که بتوانید فرزندان را در زمان استفاده تماشا کنید. هرگز اجازه ندهید که کودکان به تنهایی و به صورت آزادانه در اینترنت جستجو کنند.

● فرزندان را در مورد عواقب احتمالی ارائه اطلاعات شخصی خود و خانواده به دیگران آگاه کنید (انجمن خدمات کتابخانه‌ای برای کودکان، ۲۰۰۶).

● اطلاعات خود را در مورد اینترنت بالا ببرید.

● اگر فرزندان قرار ملاقاتی گذاشته است با او همراه شوید و حتماً در یک مکان عمومی قرار بگذارید.

● می‌توانید با مشاهده History رایانه، متوجه شوید که فرزند شما از چه سایت‌هایی استفاده کرده است.

● از تعدادی نرم افزار پالایشگر اینترنت^{۱۱} مانند Surf Watch، Net Nany، Cyber Patrol، N۲H۲، I Gear و... نیز می‌توانید استفاده کنید. البته این نرم افزارها به تنهایی کافی نیستند زیرا اغلب آن‌ها نمی‌توانند پیام‌های فوری یا گفتگوی‌های همزمان را بررسی کنند.

● پیشنهاد می‌شود که والدین از وب سایت‌های زیر برای مطالعه بیشتر در این زمینه استفاده کنند:

www.connectforkids.org

www.kidshealth.org

www.personal.umich.edu

www.ftc.gov

www.netsmartz.org

نتیجه گیری

اینترنت نیز مانند هر تجربه دیگری مانند یادگیری دوچرخه سواری، آشپزی، شرکت در مدرسه، مسافرت و... دارای فرصت‌ها و تهدیدهایی در کنار یکدیگر است. افراد زیادی از اینترنت استفاده می‌کنند که اکثر آن‌ها افرادی قابل احترام و مطمئن هستند ولی برخی افراد سودجو، هرزه و نفرت انگیز نیز در این شبکه حضور دارند که باید با نظارت و احساس مسئولیت والدین، مربیان و کتابداران و ایجاد آگاهی در کودکان و نوجوانان، تجربه زندگی در محیط سایبر را برای آن‌ها شاد و ایمن کرد. اینکه کودکان و نوجوانان را از استفاده از اینترنت محروم کنیم مانند این است که به آنان بگوییم به مدرسه نروند زیرا برخی دانش آموزان بی‌ادب و گستاخ در مدرسه وجود دارند. بنابراین بهترین راه همان ایجاد آگاهی از فواید و خطرات اینترنت و عمل به راهکارها و راهنمایی‌های معرفی شده است.

یکی از اولین راهکارها این است که والدین تلاش کنند تا دانش خود را در زمینه فناوری‌ها و به خصوص اینترنت بالا ببرند تا قادر به راهنمایی و درک فرزندان خود در هنگام استفاده از اینترنت باشند. تارو و نیر^{۱۲} (۲۰۰۰) در پژوهش خود اشاره می‌کنند که ۷۵٪ والدین از بابت ارائه اطلاعات شخصی توسط فرزندان در محیط اینترنت، نگران هستند و اکثر آن‌ها حداقل یک بار چنین پیشامدی را تجربه کرده و دچار مشکل شده‌اند. ولی بسیاری از والدین نتوانسته‌اند برای حفظ امنیت خانواده اقدامی انجام دهند، زیرا آن‌ها در مورد وب و روش‌هایی که به وسیله آن‌ها وب سایت‌ها و اتاق‌های گفتگو به جمع آوری اطلاعات می‌پردازند بی‌خبرند.

علاوه بر این ممکن است که فرزندان، سؤالاتی درباره ماهیت اینترنت داشته باشند که باید به آن‌ها پاسخ قانع کننده و صحیح داد. پیشنهاد می‌شود والدین از وب سایت تیم برنرزی^{۱۳} استفاده کنند که پرسش‌های احتمالی کودکان و نوجوانان در مورد اینترنت و پاسخ‌های آن‌ها را مطرح کرده است.

نکته دیگری که همواره باید مدنظر والدین و مسئولان تربیتی قرار گیرد آن است که نیازها و ویژگی‌های جنسیتی کودکان و نوجوانان دختر و پسر با یکدیگر متفاوت است و هر یک ممکن است به خاطر نیازهای متفاوتشان به جنبه‌هایی از اینترنت بیشتر علاقه‌مند باشند. به عنوان مثال هنرپروران و رفاهی (۱۳۸۶) دریافته‌اند که به دلیل حضور فرهنگ مردانه، گفتگوی همزمان

به عنوان جایگزین و جبرانی برای کمبودها، احساس حقارت‌ها و نقص‌ها توسط دختران و زنان انتخاب شده و در حال گسترش است. توجه به این امر کمک خواهد کرد تا بتوان دقت نظر بیشتری در آن حوزه و خطرات آن به خرج داده و آگاهی و مطالعات خود را در آن زمینه افزایش دهیم تا در هر شرایطی قادر به تصمیم‌گیری درست باشیم.

عطارزاده (۱۳۸۶) بیان کرده است که «رسانه‌های الکترونیکی جدید با خدماتی که ارائه می‌دهند و ذهنیت‌هایی که می‌سازند، نوع جدیدی از مناسبات اجتماعی را پی‌ریزی می‌کنند که نه تنها از این پس ارتباطات میان کنشی بین انسان‌ها شخصی‌تر می‌شود بلکه انسان‌ها بیش از پیش گوشه‌گیر، منزوی و کم‌تحرک شده و کم‌کم از زمینه عملی زندگی روزانه دور می‌شوند. مناسباتی که سبب مصرف زدگی، انفعال، کودنی و میانه روی می‌شود». بنابراین استفاده بیش از اندازه از اینترنت خواهد توانست بر روی سلامتی روحی و حتی جسمی کودکان و نوجوانان تأثیر منفی گذاشته و به علت وابستگی به زندگی در محیط مجازی و سایر، آن‌ها را از زندگی حقیقی دور کند. استفاده بیش از اندازه اینترنت به حدی اهمیت پیدا کرده است که پژوهشگران به این امر، عبارت «اعتیاد اینترنتی» را نسبت داده‌اند. پیشنهاد می‌شود تمامی کسانی که به نوعی با کودکان و نوجوانان و تربیت آن‌ها درگیر هستند، همواره متوجه میزان استفاده و وابستگی کودکان و نوجوانان به این رسانه جذاب باشند.

در نهایت باید گفت که اینترنت موجی است که آغاز شده و تنها می‌توان بر آن سوار شد و موج سواری کرد. ایستادن در مقابل این موج سهمگین، نه تنها امکان‌پذیر نیست بلکه ویرانگر و مخرب نیز است. باید به منظور کاهش میزان آسیب‌زایی آن به جای محدود سازی، به فکر برنامه‌ریزی و تولید و فرهنگ‌سازی بر پایه اصول مشترک جمعی در این شبکه بود (عطارزاده، ۱۳۸۶: ۸۵).

پیشنهاد برای پژوهش‌های دیگر

- از آنجا که ویژگی‌های دختران و پسران در این دوره سنی کاملاً متفاوت است، پیشنهاد می‌شود که پژوهشی در مورد خطرات اینترنتی برای هر جنس به طور جداگانه صورت گیرد.
- پیشنهاد می‌شود پژوهشی برای شناسایی خطرات اینترنتی برای کودکان و نوجوانان با توجه به فرهنگ ایرانی انجام گیرد.

منابع

- Magid, Lawrence J. (2003). Child Safety on the Information Highway. Available at: <http://www.safekids.com/child-safety.html>. Visited on: ۴ March 2006.
- Safekids Quiz. Available at: <http://www.safekids.com/quiz/index.html>. Visited on: ۴ March 2006.
- Turow, Joseph & Nir, Lilach (2000). The Internet and the Family: The View from Parents, The View from Kids.. Available at: <http://www.appcpenn.org>. Visited on: 10 November 2006
- شکوهی، غلامحسین (۱۳۶۳). تعلیم و تربیت و مراحل آن. مشهد: آستان قدس رضوی
- عطارزاده، مجتبی (۱۳۸۶). اینترنت در چالش با نهاد زیرساخت حیات جمعی بشر. ارائه شده در اولین سمینار زنان و اینترنت در هزاره سوم، ۸-۹ آبان، تهران، ایران
- قزل ایاغ، ثریا (۱۳۸۶). ادبیات کودکان و نوجوانان و ترویج خواندن. تهران: سمت
- کری، باب و ایساکسون، جانی (۱۳۸۴). قدرت اینترنت در یادگیری گذار از وعده به عمل. ترجمه رحیم عبادی. تهران: مؤسسه توسعه فناوری آموزشی مدارس هوشمند.
- هنرپروران، نازنین و رفاهی، ژاله (۱۳۸۶). زنان و پیامدهای روان‌شناختی چت و دوست‌یابی‌های اینترنتی. ارائه شده در اولین سمینار زنان و اینترنت در هزاره سوم، ۸-۹ آبان، تهران، ایران

پی‌نوشت:

۱ - دانشجوی دکتری کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه شهید

چمران

2 - Man Marshal McLuhan

3 - Online

4 - Pornography

5 - Privacy Policy

6 - Chat Rooms

7 - Internet Education Foundation

8 - Instant Massage

9 - Safe kids Quiz

10 - Association for library Service to Children

11 - Filtering

12 - Turow & Nir

13 - Tim Berners Lee

Association for library Service to Children.

The librarian Guide to Great Websites for Kids.

Available at: www.ala.org/ala/alsc/greatwebsites/greatsitesbrochure.pdf. Visited on: ۴

March 2006.

F. B. I. Internet Safety. Available at: <http://www.fbi.gov/kids/kath/safety.htm>. Visited

on: ۴ March 2006.

Internet Education Foundation (2003). Online Safety Guide. Available at: <http://kids.getnetworkise.org/safetyguide>. Visited on: ۴ March ۶.